

Κριτική βιβλιοπαρουσίαση

«Κείμενα Νευροψυχολογίας»

Συντακτική ομάδα: Γ. Καπρίνης, Θ. Καράβατος, Θ. Τζαβάρας

Επιμέλεια έκδοσης: Θ. Τζαβάρας

Έκδοση: Σύγχρονα Θέματα, Θεσσαλονίκη 1987

Γράφει ο **Η. Κούβελας**

Το 1848, τη χρονιά που ο Μαρξ εξέδιδε το «Κεφάλαιο» και στην Ευρώπη ξέσπασαν μια σειρά από επαναστάσεις, σ' ένα χωριό της Νέας Αγγλίας η τύχη, η κακή τύχη ενός καλόβουλου επιστάτη σιδηροδρόμων, πραγματοποιούσε ίσως το πρώτο πείραμα νευροψυχολογίας όταν ένα αιχμηρό μεταλλικό ραβδί διαπερνούσε το κεφάλι του και έβγαине από την άλλη πλευρά, για να τον αφήσει ζωντανό μεν, με τελείως όμως αλλαγμένη προσωπικότητα.

Ένα πείραμα της κακής τύχης, που μαζί με τις κλινικές μελέτες, στον άνθρωπο πάλι, των φαινομένων της Αφασίας, της Απραξίας, της Αγνωσίας, της Αμνησίας εμπέδωσαν την ηγεμονία του Εγκεφάλου στις κινήσεις και στις αισθήσεις, στη νόηση και στο λόγο. Η τελευταία μου φράση είναι ήδη μια μεταλλαγή μιας φράσης του Θανάση Τζαβάρα στην εισαγωγή των *Κειμένων Νευροψυχολογίας*. Ένα βιβλίο-συμβολή των Ελλήνων νευροεπιστημόνων στον κλάδο αυτό των επιστημών του νευρικού συστήματος. Όσο μεγάλος και αν είναι ο πειρασμός για κάποιον, που παρουσιάζει ένα βιβλίο Νευροψυχολογίας, να μιλήσει για τη δική του ιστορία — και ο καθένας μας έχει φτιάξει τη δική του ιστορία για την επιστήμη — εγώ δεν πρόκειται να το κάνω. Δεν θα τολμήσω μια σύγκριση με την «Ιστορία» του Θανάση Τζαβάρα, γιατί πολύ φοβάμαι ότι θα καταλήξει εις βάρος μου. Την εισαγωγή αυτή του Θανάση Τζαβάρα ακολουθούν δύο ακόμη ιστορικά επί-

σης κείμενα, του Θανάση Καράβατου «Οι αρχές της νευροψυχολογίας στην Ελλάδα» και των Γεωργίου Βάρφη και Γεωργίου Καπρίνη «Η νευροψυχολογική διάσταση στο έργο του καθηγητή Γεωργίου Κ. Αναστασόπουλου». Ο Θανάσης Καράβατος, ξεκινώντας από το βιβλίο του Σίμωνος Αποστολίδη «*Αι ψυχώσεις*», που εκδόθηκε πριν από 100 περίπου χρόνια, μας δίνει τον κοινωνικό περίγυρο της εποχής εκείνης και δείχνει ότι το βιβλίο του Αποστολίδη, που εισάγει στην Ελλάδα αυτό που σήμερα ονομάζουμε νευροψυχολογία, «πρέπει να χρεωθεί στο εκσυγχρονιστικό, ορθολογικό, ιδεολογικό ρεύμα που, σαφέστερα μετά το 1880, απομάκρυνε το ιδεολογικό κέντρο βάρους της Ελληνικής κοινωνίας από τον ρομαντισμό». Χωρίς να διαφωνώ με τις γενικότερες θέσεις που διατυπώνονται στο κείμενο του Θανάση Καράβατου αναρωτιέμαι γιατί θεωρεί ότι στην Ελλάδα ο ορθολογισμός, φιλοσοφική κυρίως κατηγορία, έρχεται σε αντίθεση με τον ρομαντισμό, αισθητική κυρίως θεωρία. Κι αν είναι έτσι, πρέπει να θεωρήσουμε ότι και στην Ευρώπη υπάρχει η ίδια αντίθεση; Συνεχίζοντας την ιστορική ανάλυση εκείνης της εποχής, ο Θανάσης Καράβατος διαπιστώνει ότι ο Ροϊδής έχει επηρεαστεί από τη φρενολογία του Gall, προς την οποία αντιτίθεται ο Αποστολίδης. Μια συνοπτική περιγραφή των απόψεων του Gall μπορεί να βρει ο αναγνώστης στο ίδιο το κείμενο του Θ. Καράβατου. Χωρίς να έχω διαβάσει το

βιβλίο του Σ. Αποστολίδη, θα επιχειρήσω να διατυπώσω μια άποψη, κρίνοντας μόνο από τα σημεία που παραθέτει ο Θ. Καράβατος. Έχω δηλαδή την εντύπωση ότι ο Σ. Αποστολίδης παίρνει μια καλοζυγισμένη θέση στη διαμάχη που ταλανίζει τις «νευροεπιστήμες» από τον 19ο αιώνα μέχρι σχεδόν τα μέσα της δεκαετίας του 1950. Πρόκειται για τη διαμάχη μεταξύ εκείνων που υποστηρίζουν την κυτταρική θεωρία και αυτών που υποστηρίζουν τη θεωρία του δικτύου. Οι πρώτοι —οι αναγωγιστές— θεωρούν ότι ο εγκέφαλος αποτελείται από αυτόνομα νευρικά κύτταρα τα οποία επικοινωνούν με τα διπλανά τους μέσω μηχανισμών που αργότερα ορίστηκαν ως συναπτική διαβίβαση. Αντίθετα, οι δεύτεροι πιστεύουν ότι τα νευρικά κύτταρα και οι αποφυάδες τους σχηματίζουν ένα ενιαίο δίκτυο, ώστε ο εγκέφαλος να λειτουργεί σαν μια ενότητα. Έτσι, ενώ για τους πρώτους οι διάφορες περιοχές του εγκεφάλου έχουν ειδικές λειτουργίες, για τους δεύτερους όλες οι εγκεφαλικές λειτουργίες πραγματοποιούνται από το σύνολο του εγκεφάλου. Η διαμάχη έληξε οριστικά υπέρ των πρώτων, όταν το ηλεκτρονικό μικροσκόπιο απέδειξε την ύπαρξη των συνάψεων, κάτι που ήδη είχαν υποθέσει οι περισσότεροι πλέον από τους νευροφυσιολόγους και νευροφαρμακολόγους. Βέβαια η λήξη της διαμάχης έδωσε μεγάλη ώθηση στην αναγωγική άποψη, ευτυχώς όμως στον άκρατο αναγωγισμό ασκήθηκε έντονη κριτική από πολλούς σύγχρονους νευροεπιστήμονες. Δεν ξέρω αν ο Σ. Αποστολίδης γνώριζε τη διαμάχη, αλλά στο κείμενο που παραθέτει ο Θ. Καράβατος, ενώ από τη μια μεριά παραδέχεται, φαίνεται, την κυτταρική θεωρία, από την άλλη, αντιτίθεται στις «εντοπιστικές» απόψεις του Gall και δεν δέχεται ότι η διάνοια, η βούληση, το ορμέμφυτο «εισι το τελικόν αποτέλεσμα συνεργασίας μεγάλου αριθμού, ετερογενείς λειτουργίας έχοντων, νευρικών κυττάρων διεσπαρμένων εν διάφοροις χώραις του εγκεφάλου». Η άποψη αυτή θυμίζει θέσεις των φυσιολόγων της σχολής του Claude Bernard, που έχουν επηρεαστεί, όπως αναφέρει και ο Κ. Κριμπάς στα «Δαρβινικά» από τη μαρξιστική

διαλεκτική.

Στο πολύ ενδιαφέρον κείμενό του ο Νίκος Σιδέρης, παίρνοντας ως βάση το μοντέλο εξέλιξης των επιστημών του T.S. Kuhn, επεξεργάζεται την πορεία κατασκευής ενός νευροψυχολογικού αντικειμένου, χρησιμοποιώντας σαν παράδειγμα τη Μονόπλευρη Απροσεξία του Χώρου (M.A.X.). Αναρωτιέμαι πώς θα γραφόταν η ιστορία του M.A.X. αν οι «εξυπονοούμενες παραδοχές» για την περιοδολόγηση ήταν κάποιες άλλες, που θα προέκυπταν, για παράδειγμα, από το θεωρητικό μοντέλο του Popper. Ακολουθεί η εργασία του Ανδρέα Παπανικολάου η οποία βρίσκεται στο χώρο της πειραματικής νευροψυχολογίας. Ο Α. Παπανικολάου στηρίζεται στη μελέτη της ημισφαιρικής επικράτησης για τις νοητικές λειτουργίες και περιγράφει τη μέθοδο των ανιχνευτικών δυναμικών. Η συζήτηση της θεωρητικής υποδομής, των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων της μεθόδου είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική ακόμη και για όσους έρχονται για πρώτη φορά σε επαφή μαζί της.

Στη συνέχεια ο Θανάσης Τζαβάρας απαντά στο ερώτημα αν «χαρακτηρίζεται η εφηβεία (και) από νευροψυχολογικές αλλαγές;» Στο επόμενο κείμενο ο Γιώργος Καπρίνης παρουσιάζει μια πολύ ενδιαφέρουσα έρευνα για τις νευροψυχολογικές συνέπειες, που έχει η έκθεση ομάδας τηλεφωνητριών σε ιδιότυπα ακουστικά ερεθίσματα. Πρόκειται για μια πολύ ενδιαφέρουσα έρευνα που συνιστώ θερμά τη μελέτη της. Στον ίδιο ερευνητικό χώρο βρίσκεται και η εργασία του Κώστα Φωκά και Απόστολου Γκατζόγια, με τίτλο «Εκπαίδευση και ακουστική πλαγίωση». Οι ερευνητές έδειξαν, χρησιμοποιώντας τη δοκιμασία της διχωτικής ακοής σε τρεις ομάδες πληθυσμών (εγγράμματοι, λειτουργικά αναλφάβητοι και αναλφάβητοι), «μια βαθμιαία μετάπτωση από την ελαφρά υπεροχή του δεξιού αυτιού στους εγγράμματους στη μεγάλη και ισχυρή κυριαρχία του δεξιού αυτιού στους αναλφάβητους. Οι λειτουργικά αναλφάβητοι καταλαμβάνουν μια ενδιάμεση θέση. Συμπεραίνεται έτσι ότι το φαινόμενο της ακουστικής πλαγίωσης δεν είναι μόνο ένα ποιοτικό φαινόμε-

νο, που εμφανίζεται, αλλά είναι και ποσοτικό που μπορεί να λάβει διάφορες τιμές ανάμεσα σε δύο ακραίες». Στην επόμενη εργασία ο Θανάσης Καράβατος ρωτάει «εάν και κατά πόσο ή σε ποιο βαθμό, η εμπειρία των εκ γενετής τυφλών με το σύστημα Braille έχει μια επίδραση, με τον ένα ή τον άλλον τρόπο, στη λειτουργική οργάνωση των ημισφαιρίων;» Χρησιμοποιώντας λοιπόν τη διχωτική δοκιμασία έδειξε ότι, σε αντίθεση με την ομάδα των νεαρών σε ηλικία εκ γενετής τυφλών, η ομάδα των μεγαλύτερης ηλικίας εγγραμμάτων εκ γενετής τυφλών είχε υπεροχή του αριστερού αυτιού. Έτσι έχουμε τρία παραδείγματα της αλληλεπίδρασης «nature and nurture» στην ανάπτυξη των εγκεφαλικών λειτουργιών. Βέβαια τα αποτελέσματα της έρευνας των Blakemore, Hubel, Wiesel, Paul Patterson, Nicole Le Douarin και άλλων δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία για την αλληλεπίδραση αυτή, στα παραδείγματα όμως των τριών τελευταίων εργασιών διαπιστώνουμε ότι η δυνατότητα της πλαστικής μεταβολής για ορισμένες λειτουργίες επεκτείνεται σε πολύ μεγαλύτερες ηλικίες από αυτές που διαπιστώθηκαν στο οπτικό σύστημα.

Οι εργασίες που ακολουθούν μας μεταφέρουν σε ένα άλλο χώρο της νευροψυχολογίας. Έτσι, ο Στέργιος Πιτσαβάς και η Χριστίνα Χιονίδου παρουσιάζουν μια πολύ ενδιαφέρουσα μελέτη της διαδικασίας απόκτησης ελέγχου του χώρου του καθρέφτη και της αναγνώρισης του εαυτού σε εκπαιδευσιμα παιδιά με νοητική καθυστέρηση. Ακολουθεί η εργασία της Ειρήνης Διακογιάννη-Ταρλατζή η οποία χρησιμοποιεί τις μεθόδους Ekman-Friesen και Tzavaras-Hecaeen προκειμένου να μελετήσει τις λειτουργίες της προσωπογνωσίας και της αναγνώρισης των συναισθημάτων, που εκφράζουν τα πρόσωπα. Πρόκειται για μια εργασία που ξεπερνάει, θα έλεγα, τη νευροψυχολογία και εισέρχεται στον χώρο της ανθρωπολογίας.

Θα επιμείνω λίγο περισσότερο στην εργασία του Μιχάλη Πετρίδη, διότι τη θεωρώ υποδειγματική. Ο Μιχάλης Πετρίδης, αφού μελετήσει τις διαταραχές στη μάθηση συναρτημένων αντιδράσεων ύστερα από βλάβη του μετωπιαίου λοβού, διατυπώ-

νει μια υπόθεση για τη λειτουργία του μετωπιαίου λοβού. Η αλήθεια της υπόθεσης στη συνέχεια ελέγχεται από μια σειρά πολύ καλά σχεδιασμένων πειραμάτων σε πθήκους. Πρόκειται για μια εργασία όπου γίνεται ένας ιδανικός συνδυασμός κλινικής παρατήρησης και πειραματικής εργασίας από τον ίδιο τον ερευνητή, ο οποίος έτσι ελέγχει πλήρως το αντικείμενο της έρευνας. Μια έρευνα που απαιτεί πολύ βαθιά γνώση της θεωρίας και άριστο χειρισμό των τεχνικών. Σημειώνω ότι ο Μιχάλης Πετρίδης, παρ' όλο που έχει πραγματοποιήσει το σύνολο των σπουδών του και της ερευνητικής του εργασίας σε χώρες έξω από την Ελλάδα, χειρίζεται εξαιρετικά και την Ελληνική γλώσσα. Στο κείμενο που ακολουθεί ο Κωνσταντίνος Πόταγας περιγράφει τη νευροψυχολογική οντότητα του κρανιοεγκεφαλικού τραυματισμού. Στην επόμενη εργασία, οι Gonias Jarema, Εύα Κεχαγιά και Jeffrey Waite μελέτησαν: «(1) Την ύπαρξη ή όχι διαχωρισμού ανάμεσα στους δυνατούς και αδύνατους τύπους προσωπικών αντωνυμιών στη γλώσσα των αφασικών. (2) Την επίδραση που ασκούν οι αντωνυμίες καθώς και οι κενές κατηγορίες στην αποκωδικοποίηση και κατανόηση φράσεων. (3) Την επίδραση που έχει ο αυξημένος αριθμός αντωνυμιών σε μια φράση και ιδιαίτερα όταν το ρήμα βρίσκεται στο τέλος της». Στο ίδιο πνεύμα είναι και η επόμενη εργασία, που έχει τίτλο «Επανάληψη παραγώγων λέξεων από γραμματικούς αφασικούς» και έχει γίνει από τους Εύα Κεχαγιά, David Caplan και G.L. Piggotti. Οι δύο τελευταίες εργασίες, εκτός από το νευροψυχολογικό τους ενδιαφέρον, έχουν προφανώς και γλωσσολογικό.

Οι επόμενες τρεις εργασίες «Μια περίπτωση αγενεσίας του μεσολοβίου χωρίς νοητική καθυστέρηση» από την Όλγα Πανοπούλου-Μαράτου και Θανάση Τζαβάρα, «Μια ιστορία σε τρεις νότες» από τον Θανάση Τζαβάρα, και η «Εφηβεία - Αφασία και Ψύχωση» του Θανάση Τζαβάρα είναι τρία κείμενα που θέτουν ένα σημαντικό πρόβλημα. Το πρόβλημα των «ψυχιατρικών» συμπτωμάτων ασθενών με νευροψυχολογικά προβλήματα. Ψυχιατρικά προβλήματα που, είτε προέρχονται από τη

νευρολογική διαταραχή, είτε προηγούνται και υπερκαθορίζουν τη συμπτωματολογία της. Τα ερωτήματα που θέτουν οι ασθενείς φτάνουν μέχρι τον πυρήνα της ύπαρξής μας: «Ο Άνθρωπος έχει τον Λόγο ή είναι ο Λόγος;» ή «πώς είμαστε μέσα στον Κόσμο ή καλύτερα, πώς επιτρέπουμε στον εαυτό μας να μας ακούει και κατά συνέπεια να ακούει τους άλλους...»;

Κι αν είναι έτσι, Μάριε Μαρκίδη, τότε ο Αγησίλαος Κορνάκης, ο Θαλής, ο Αναξίμανδρος, ο Μίνωας, ο Μάνος, ο Μ. Μητσάκης, ο Εμμανουήλ, ο Χριστός είναι ο Λόγος που θα νικήσει μαζί με την Ατομοσυνολοανθρωποπαντοτεπαντουπαντοκρατορία (=personotalmanwayseverywhere-universaldomination). Έπιασες ένα θαύμασιο κείμενο. Διαβάζοντάς το σκέφτηκα να σκίσω ό,τι είχα γράψει και να αρχίσω από την αρχή. Δυστυχώς η συντακτική επιτροπή του περιοδικού με κυνηγά. «Αν είσαι παρανοϊκός δεν σημαίνει ότι δεν σε κυνηγάνε». Ας το αφήσουμε, όμως, για μια άλλη φορά.

Μετά από μια σύντομη απουσία ξαναγύριζα στην πόλη της φυγής μου. Μπήκα

στο τρένο που θα με έφερνε από το αεροδρόμιο στο κέντρο. Κάθε φορά που έφτανα σ' αυτή την πόλη αισθανόμουν το ίδιο σφίξιμο, την ίδια διάχυτη ανησυχία, για κάτι που θα μπορούσε να συμβεί και που δεν συνέβηκε ποτέ. Άνοιξα την τσάντα του ταχυδρομικού που πάντα κουβαλάω κι έβγαλα τα *Ταξίδια* του Γιώργου Χειμωνά. Διαβάζω ενώ το τρένο έχει πάρει τον αργό του δρόμο μέσα από το Brooklyn για να φτάσει στο νησί του Woody Allen. Η ανησυχία εξαφανίζεται, το βιβλίο εκμαιεύει τις δικές μου ενοχές για τις δικές μου φυγές στην πόλη που θα μπορούσα να γίνω από βασιλιάς της Ασίας μέχρι βασιλιάς της Τζαζ, δεν ήξερα τι από τα δύο μου είχε κάποτε ευχηθεί ο πατέρας μου, εγκαταλείποντας αυτούς που άφηνα πίσω. Βγήκα από το τρένο στο Grand Central κι αισθανόμουν αδυναμία να «παροντοποιήσω» τις πληροφορίες που είχα για κείνη την πόλη και να τις συνδυάσω με τις προθέσεις μου. Έμεινα ακίνητος έξω από τις πόρτες που κλείσανε με δύναμη πίσω μου.